

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

ORGANIZATIONAL AND PSYCHOSOCIAL ASPECTS OF ORGANIZING DISTANCE LEARNING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS UNDER WAR CONDITIONS

У статті проаналізовано організаційні особливості та психосоціальні аспекти організації дистанційного навчання в закладах вищої освіти в умовах війни. Визначено поняття дистанційного навчання як особливий вид навчання, головною особливістю якого є інтерактивність взаємодії всіх учасників процесу отримання знань та навичок. Окреслено переваги дистанційного навчання: індивідуальність, гнучкість форматів, великий ступінь свободи студентів порівняно з традиційною формою навчання, інтерактивність, використання в освітньому процесі новітніх досягнень інформаційних та телекомунікаційних технологій, доступ до значної кількості інформаційних ресурсів. Успішне створення та використання дистанційних навчальних курсів має починатися з глибокого аналізу цілей навчання, дидактичних можливостей нових технологій передачі навчальної інформації, вимог до технологій дистанційного навчання з погляду навчання конкретним дисциплінам, коригування критеріїв навчності. При плануванні та розробці дистанційних навчальних курсів необхідно брати до уваги, що три основні компоненти діяльності педагога, а саме виклад навчального матеріалу, практика, зворотний зв'язок, зберігають своє значення і в курсах дистанційного навчання. Проблемою створення дистанційного навчання на цьому етапі є створення концептуально нового методичного матеріалу, заснованого на поетапному сприйнятті інформації та повному контролі знань учня. Педагоги та методисти повинні перебудувати свої лекції та навчальні посібники, беручи до уваги особливості нового способу навчання.

Технології дистанційного навчання покликані спростити освітній процес та покращити його якість. З їхньою допомогою викладачі доносять до студентів потрібну інформацію, тестують їх знання, збирають зворотний зв'язок, відповідають на запитання, обмінюються фото, відео та аудіоматеріалами. Вибір інструментів часто залежить від цілей, можливостей, інтересів та переваг всіх учасників освітнього процесу. Умовно можна виділити такі групи технологій дистанційного навчання: системи керування навчанням; засоби для освітньої комунікації; гейміфікація; онлайн-платформи для розповсюдження навчальної інформації. Розглянуто групи технологій дистанційного навчання, а саме: системи керування навчанням; засоби для освітньої комунікації; гейміфікацію; онлайн-платформи для розповсюдження навчальної інформації.

Ключові слова: дистанційне навчання; вища освіта; освітні технології; заклади вищої освіти; методики навчання.

The article analyzes the organizational features and psychosocial aspects of distance learning in higher education institutions under conditions of war. The concept of distance learning as a special type of education is defined, the main feature of which is the interaction of all participants in the process of obtaining knowledge and skills. The advantages of distance learning are outlined: individuality, flexibility of formats, a greater degree of freedom for students in comparison with the traditional form of education, interactivity, the use in the educational process of the latest achievements of information and telecommunication technologies, access to a large number of information resources. Successful creation and use of distance learning courses should begin with an in-depth analysis of the learning objectives, didactic capabilities of new technologies of educational information transfer, requirements for distance learning technologies in terms of teaching specific disciplines, correction of learning criteria. When planning and developing distance learning courses it is necessary to take into account that the three main components of the teacher's activity, namely, presentation of educational material, practice, feedback, retain their importance in distance learning courses as well. The problem of creating distance learning at this stage is the creation of a conceptually new methodological material based on a step-by-step perception of information and full control of the student's knowledge. Teachers and methodologists have to restructure their lectures and teaching aids, taking into account the peculiarities of the new way of learning.

Distance learning technologies are designed to simplify the educational process and improve its quality. Teachers use them to deliver information to students, test their knowledge, collect feedback, answer questions, and share photos, videos, and audio materials. The choice of tools often depends on the goals, abilities, interests, and preferences of all participants of the educational process. Conventionally, we can distinguish the following groups of distance learning technologies: learning management systems; tools for educational communication; gamification; online platforms for the dissemination of educational information. The groups of distance learning technologies, namely: learning management systems, tools for educational communication, gamification, online platforms for the dissemination of educational information.

Key words: distance learning; higher education; educational technology; institutions of higher education; teaching methods.

УДК 378.018.43
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.28>

Белова В.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри сучасних
європейських мов
Державного торговельно-економічного
університету

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію незалежної України незворотно змінило життя мільйонів людей та наклало відбиток на всі сфери

діяльності. Українська академічна освіта зазнала величезних втрат, однак навіть в цих умовах закладам вищої освіти вдається надавати якісні освітні послуги, готуючи фахівців всіх необхідних

для розвитку країни профілів. В сучасних реаліях війни дистанційне навчання зайняло важливу позицію у професійній підготовці майбутніх фахівців. Незважаючи на досить активне використання цифрових засобів комунікацій протягом останніх десятиліть, просування формату дистанційної взаємодії у навчанні студентів зазнавало серйозних труднощів, оскільки державні освітні стандарти переважно розраховані на очний формат. В умовах війни ситуація ускладнюється руйнуванням енергетичної інфраструктури та важким матеріальним становищем величезної кількості як викладачів, так і студентів.

Досвід роботи в умовах карантину попередніх років, продемонстрував ступінь формальності віддаленої взаємодії як викладачів, так і студентів та комунікативні складнощі і порушення соціальних зв'язків. Зважаючи на це, правильна організація дистанційного навчання постає важливою методичною та управлінською проблемою, яка потребує детального наукового осмислення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

О. Зінченко проаналізував психологічні умови ефективності дистанційної освіти у вищій школі в умовах війни [2]. І. Зубіашвілі зосередилась на вивченні особливостей застосування дистанційної освіти як одного із засобів підвищення рівня вищої освіти студентів [2]. Ф. Гарєєва, М. Чурсанова, Д. Савченко та О. Дрозденко проаналізували використання відкритих віртуальних навчальних середовищ, що базуються на веб-середовищі Moodle [5]. О. Лобода досліджувала застосування дистанційних технологій для ефективної реалізації інтерактивних методів навчання [5].

Формулювання мети дослідження. Метою даної статті є аналіз організаційних та психосоціальних аспектів організації дистанційного навчання в закладах вищої освіти в умовах війни. Для досягнення мети нами було окреслено коло дослідницьких завдань: концептуалізувати поняття дистанційного навчання; з'ясувати адаптаційні механізми управління закладами вищої освіти в умовах повномасштабного вторгнення; визначити організаційні та психосоціальні особливості дистанційного навчання в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дистанційне навчання – це особливий вид навчання, головною особливістю якого є інтерактивність взаємодії всіх учасників процесу отримання знань та навичок. При цьому наявність викладача не завжди є обов'язковою, адже робота студента може проводитись самостійно. При використанні технології дистанційного навчання реалізується особистісно орієнтований підхід до отримання освіти, відбувається максимальна індивідуалізація навчання. Методичною особливістю дистанційного навчання є те, що засвоєння знань, умінь та навичок, передбачених навчальними програмами, здійснюється не в традиційній формі навчання (лекція, уроки, семінари тощо),

а шляхом самостійної роботи студента. При цьому характерними рисами дистанційного навчання є гнучкість, модульність, економічна ефективність, роль викладача, спеціалізований контроль якості освіти. Очевидно, що до учасників дистанційного навчання висувуються високі вимоги до особистісних якостей: наполегливість, цілеспрямованість, чесність. Вони повинні володіти основами методики та техніки самостійної роботи, самостійного набуття та поповнення знань за найвищої вмотивованості. Крім того, для ефективного навчання вони повинні мати навички роботи з інформаційно-технологічними засобами навчання.

Донедавна дистанційне навчання було перспективною альтернативною можливістю організації освітнього процесу, і в педагогічній спільноті велися дискусії з приводу доцільності та ефективності цієї форми, однак в умовах війни дистанційне навчання стало не потенційною можливістю, а необхідністю. Особливо актуальними для менеджерів освіти та педагогів постали питання, як організувати дистанційне навчання ефективно, які засоби взаємодії в інформаційному середовищі використовувати та які методи навчання є найбільш ефективними у дистанційному форматі.

Дистанційне навчання, як і будь-яка інша форма навчання, має свої переваги та недоліки. До переваг можна віднести індивідуальну організацію процесу навчання, що допомагає підлаштуватися до потреб та особливостей студентів; можливість підібрати зручний темп навчання, самостійно та гнучко планувати час та тривалість занять; великий ступінь свободи студентів порівняно з традиційною формою навчання; організацію постійного зворотного зв'язку між студентами та викладачем, який може виходити за рамки строго обмеженого часу заняття; використання в освітньому процесі новітніх досягнень інформаційних та телекомунікаційних технологій, що може підвищувати інтерес студентів до навчання; можливості для підвищення популярності та ефективності методів навчання, пов'язаних з розвитком креативності студентів, створюються умови для їх творчого самовираження; доступ до значної кількості інформаційних ресурсів, недоступних під час звичайних занять у традиційному форматі навчання. Зубіашвілі І. звернула увагу на те, що дистанційне навчання певною мірою знімає соціальну напругу, забезпечуючи рівну змогу отримання освіти незалежно від місця проживання та матеріальних умов; дистанційне навчання забезпечує зручну можливість експорту освітніх послуг [2].

Водночас нова форма навчання передбачає тривалий попередній етап підготовки та проектування – адаптації навчального матеріалу, додаткової техніки, швидкісного Інтернету. Незважаючи на популярність та поширення інформаційних технологій, відчувається брак знань у даній сфері для ефективної організації дистанційного навчання як у студентів, так і в педагогів. Окремою проблемою в умовах дистанційного навчання стає

психоемоційний стан студентів, адже немає безпосереднього контакту з викладачами та колегами-студентами. Така ситуація впливає на зниження мотивації до навчання та порушення самодисципліни, дезорієнтації студентів в навчальному матеріалі та вимогах викладачів. Процес дистанційного навчання передбачає більше самостійної роботи студентів. Вони переглядають відеозаписи лекцій, читають статті, виконують завдання, вивчають додаткові матеріали та здають тести у будь-який зручний для них час.

Технології дистанційного навчання покликани спростити освітній процес та покращити його якість. З їхньою допомогою викладачі доносять до студентів потрібну інформацію, тестують їх знання, збирають зворотний зв'язок, відповідають на запитання, обмінюються фото, відео та аудіо-матеріалами. Вибір інструментів часто залежить від цілей, можливостей, інтересів та переваг всіх учасників освітнього процесу. Умовно можна виділити такі групи технологій дистанційного навчання: системи керування навчанням; засоби для освітньої комунікації; гейміфікація; онлайн-платформи для розповсюдження навчальної інформації.

Системи керування навчанням – серверні та хмарні платформи, що дозволяють створювати навчальні курси та керувати ними. Вони допомагають не лише навчати студентів, а й взаємодіяти з ними, відстежувати процес навчання, видавати сертифікати [6]. Хмарні системи користуються особливою популярністю, тому що не вимагають встановлення та прості у використанні. Прикладом такої системи є відома платформа для онлайн-навчання Moodle.

Засоби для освітньої комунікації об'єднують технології, які допомагають викладачеві та студентам взаємодіяти між собою, наприклад, ставити питання, ділитися матеріалами, залишати відгуки, надсилати виконані завдання тощо [7]. До засобів комунікації дистанційного навчання відносяться email-сервіси, месенджери, соціальні мережі, сайти, а також сервіси на кшталт Google Classroom або Zoom. Інструменти гейміфікації дають змогу зробити процес навчання більш цікавим, адже додають елементи змагальності та інтерактивності. До них належать квізи в чат-боті, вікторини, спеціально розроблені програми тощо [8]. Інструменти гейміфікації підвищують залучення студентів, а також допомагають урізноманітнити навчання та тестування знань. Онлайн-платформи для розміщення навчальних матеріалів – різні сервіси, на яких можна розмістити освітню інформацію. До них належать освітні сайти, відеохостинги на кшталт YouTube, платформи подкастів тощо.

Сьогодні існує велика кількість видів дистанційного навчання, які умовно можна розділити на великі групи синхронного, асинхронного та змішаного навчання. В процесі синхронного навчання заняття відбуваються онлайн за участі педагога та студентів, та в режимі реального часу. Асинхронне

навчання передбачає самостійне проходження навчального матеріалу в рамках певного графіка. Змішана освіта поєднує в собі синхронне та асинхронне навчання [9].

В освітньому процесі дистанційного навчання використовуються наступні засоби: книги (у паперовій та електронній формі), мережеві навчальні матеріали, комп'ютерні навчальні системи у звичайному та мультимедійному варіантах, аудіо навчально-інформаційні матеріали, відео навчально-інформаційні матеріали, лабораторні дистанційні практикуми, тренажери, бази даних та знань з віддаленим доступом, електронні бібліотеки з віддаленим доступом, дидактичні матеріали на основі експертних навчальних систем, дидактичні матеріали на основі інформаційних систем.

Навчально-матеріальна підсистема – це важлива складова частина системи дистанційного навчання, нерозривно пов'язана із змістом та методикою навчально-виховного процесу. Вона перебуває в підпорядкованому положенні по відношенню до цілей навчання. Традиційна навчально-матеріальна підсистема включає матеріальні умови, засоби навчання та об'єкти вивчення, тобто комплекс матеріальних та технічних засобів, необхідних для навчання за встановленими напрямками підготовки відповідно до навчальних програм. Вона включає у собі навчальні та навчально-допоміжні приміщення; лабораторне обладнання, технічні засоби навчання, підручники, навчальні посібники та інші навчально-методичні матеріали [10]. Так як дистанційне навчання значною мірою базується на інформаційно-технічних засобах, значення цієї підсистеми особливо зростає.

Успішне створення та використання дистанційних навчальних курсів має починатися з глибокого аналізу цілей навчання, дидактичних можливостей нових технологій передачі навчальної інформації, вимог до технологій дистанційного навчання з погляду навчання конкретним дисциплінам, коригування критеріїв навченості. При плануванні та розробці дистанційних навчальних курсів необхідно брати до уваги, що три основні компоненти діяльності педагога, а саме виклад навчального матеріалу, практика, зворотний зв'язок, зберігають своє значення і в курсах дистанційного навчання. Проблемою створення дистанційного навчання на цьому етапі є створення концептуально нового методичного матеріалу, заснованого на поетапному сприйнятті інформації та повному контролі знань учня. Педагоги та методисти повинні перебудувати свої лекції та навчальні посібники, беручи до уваги особливості нового способу навчання.

В. Бао звернув увагу на те, що на ефективність дистанційного навчання впливає ціла низка факторів, а саме: актуальність – кількість і складність навчальних матеріалів повинні відповідати рівню знань та ситуацій навчання студентів; оптимальна швидкість навчання – планування процесу навчання з врахуванням складності навчального матеріалу; підтримка – забезпечення ефективного

зворотного зв'язку та технічного консультування; стимулювання активності студентів – використання інтерактивних технологій навчання; адаптивність – наявність запасного плану дій на випадок непередбачуваних обставин [3].

О. Зінченко виокремив низку психологічних чинників, які підвищують результативність дистанційного навчання в умовах війни: чітке планування діяльності, що враховує індивідуальні й вікові особливості учасників освітнього процесу, вивчення і формування готовності здобувачів освіти до дистанційного навчання в умовах війни, вивчення і формування готовності викладачів до дистанційного навчання в умовах війни, стимулювання мотиваційної складової навчання, формування ефективного комунікативного середовища дистанційного курсу, дотримання педагогічної гнучкості при реалізації дистанційного курсу, формування рефлексії здобувачів дистанційної освіти, комплекс заходів, спрямованих на збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу [3].

Останнім часом найактуальнішою з інноваційних педагогічних методик стає робота з проектами, що пов'язано з тим, що реалізація проектів сприяє розвитку соціальних компетентностей, які стануть у нагоді і в професійній, і в особистій сфері. До них належать вміння вирішувати проблеми, вміння працювати в команді, вміння здійснювати ділову комунікацію та брати участь у дискусії, вміння критично ставитись до проблем, вміння працювати з інформацією. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність студентів і завжди передбачає вирішення якоїсь проблеми, а вирішення проблеми передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів та засобів навчання, а з іншого – необхідність інтегрування знань та умінь з різних галузей та сфер. Проект завжди має реальний практичний результат, що є безумовною перевагою даного методу. Доцільність використання методу проектів при дистанційному навчанні обумовлена тим, що робота над проектом багато в чому пов'язана з самостійним пошуком та обробкою інформації, що особливо зручно робити за допомогою мережевих ресурсів.

Висновки. Дистанційна форма навчання відрізняється від інших форм не цілями, а принципами організації, обумовленими специфікою інформаційного середовища. До основних переваг дистанційного навчання можна віднести індивідуальний підхід до організації навчання та вибудовування його траєкторії, можливість підтримувати постійний зворотний зв'язок між викладачем та студентами, не обмежену часом уроку; певний ступінь свободи, якого не вистачає у форматі звичайного навчання. Головний недолік дистанційної форми навчання – відсутність безпосереднього, живого спілкування з педагогом та однолітками. Сучасні Інтернет-ресурси надають найрізноманітніші засоби взаємодії в віртуальному середовищі, які

можна використовувати при організації дистанційного навчання. Кожен педагог може вибрати для себе найбільш зручну та оптимальну. Для компенсації дефіциту живого спілкування обов'язкове використання таких засобів, які дозволяють організувати інтерактив, колективне обговорення чи відеозв'язок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гарєєва Ф. М., Чурсанова М.В, Савченко Д.В., Дрозденко О.В. Використання технологій дистанційного навчання для організації освітнього процесу в закладі вищої освіти в період карантину covid-19. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/43555/1/Dystan_navch_%D0%A1ovid-19.pdf
2. Зінченко О. Психологічні умови ефективності дистанційного навчання під час війни. URL: http://psyvisnyk.lnu.lviv.ua/archive/13_2022/9.pdf
3. Зубіашвілі І. К. Особливості дистанційного навчання у закладі вищої освіти. *Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти*: зб. наук. праць матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 червня 2020 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н.П. Муранова. – К. : НАУ, 2020. С. 45-46
4. Лобода О. Застосування дистанційних технологій для ефективної реалізації інтерактивних методів навчання. URL: <https://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/%D0%9B%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B0.pdf>
5. Bao W. COVID 19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/hbe2.191>
6. El-Sabagh H. Adaptive e-learning environment based on learning styles and its impact on development students' engagement. URL: <https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s41239-021-00289-4>
7. Ghawail E., Yahia S., Alrshah M. Challenges of Applying E-Learning in the Libyan Higher Education System. URL: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2102/2102.08545.pdf>
8. Lister K., Seale J., Douce C. Mental health in distance learning: a taxonomy of barriers and enablers to student mental wellbeing. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02680513.2021.1899907>
9. Martin A. How to optimize online learning in the age of coronavirus (COVID-19): URL: https://www.researchgate.net/publication/339944395_How_to_Optimize_Online_Learning_in_the_Age_of_Coronavirus_COVID-19_A_5-Point_Guide_for_Educators
10. Rajab K. D. The Effectiveness and Potential of E-Learning in War Zones: An Empirical Comparison of Face-to-Face and Online Education in Saudi Arabia. URL: https://www.researchgate.net/publication/322838257_The_Effectiveness_and_Potential_of_E-Learning_in_War_Zones_An_Empirical_Comparison_of_Face-to-Face_and_Online_Education_in_Saudi_Arab